

Önarckép és önismeret

„Senki sem jellemezhető halála előtt” — vallotta Karinthy Frigyes. Ő mégis kivétel volt. Úgyszólván minden jelentős kortársa értelmezte műveit, jellemezte személyiségét. De számos írásában ő is jellemezte önmagát. Önjellemző írásai arról tanúskodnak, hogy elcsúszott tudattal ítélte írói szerepéről, műveinek páratlan hatásáról. Móricz Zsigmond mondotta sirja fölött: „... a világformáló agyak egyike volt.” S Laczkó Géza vallja róla: „Karinthy Frigyes csak egy van a magyar irodalomban a Halotti Beszéd óta.” „Remekműveket hagyott ránk” — írta Babits Mihály, s Kosztolányi Dezső — súlyos betegsége idején — mondotta: „Ez a marha volt közöttünk az egyetlen zseni.”

Karinthy Frigyes szüntelenül kételyekkel viaskodott. Voltak ugyan sejtései írói arányairól, hiszen *gyermekéveitől* melléje szegődött a siker, mégsem bízott e siker tartalmi értékeiben. A kezdetektől úgy vélte, hogy félreértik, félremagyarázzák, s nem gondolati gazdagságát méltányolják, csupán virtuóz írói eszköztáráért részesítik elismerésben: „Úgy használnak engem, mint a krumplit először Európában — virágomat és gyümölcsömet (humor és vice) tépik, a gyökérgumómat (filozófiámat) eldobják.” — szól kiábrándultan és másutt is megjegyzi: „amit tudnak rólam az emberek, mind rosszul tudják.”

Legvilágosabban *A cirkusz* című novellájában jelzi a vélt meg nem értés (félreértés) kínzó állapotát. Álmában egy melódiát komponált, egy különös, eredeti melódiát, amit el szeretne játszani mesterhegedűjén a cirkuszban — a nagyközönség előtt. Keserves erőfeszítések után a cirkuszigazgató megengedi, hogy fellépjen.

De hogyan?

„... Ott álltam, egyedül, a tágas és fehér fényben úszó színpad szőnyegén. Most nesztelen léptekkel középre futottam — a reflektor kúpja követett mindenütt. Kígyómozdulattal hajlongtam, kétoldalt a páholyok felé. Aztán megkaptam a létrát, és sebesen, nesztelenül — oly könnyen, hogy nem éreztem a testemet — felkúsztam a négyemeletes magasságba. Ott egyetlen vékony pálcán óvatosan felemelkedtem, s egyensúlyozva inogtam néhány pillanatig. Ekkor vaslábú asztalkát nyújtottak felém egy pózna végére állítva. Elkaptam az asztalt, és két lábbal könnyedén megtámasztottam a létra felső fokán. Aztán rákúsztam az asztalra, és felálltam rá, folyton egyensúlyozva közben. Most három szék következett egymás tetején — elégedett zúgást hallottam, és felkúsztam az építményre. Az utolsó szék lábbal égnek állott; az egyik lábára, mely inogva csendben körbe forgott, visszafojtott lélegzettel helyeztem el egy óriási kocka alsó sarkát. Az egész épület oly könnyen remegett alattam, hogy éreztem, a pulzusom lüktetve végigfutott a létra legalsó fokáig. Végre a pózna következett: percekig tartott, míg egyenesen rá tudtam illeszteni a kocka felső sarkára. Aztán lassan kúsztam fel a póznán — a tetején voltam, megálltam, és pihentem. A veríték forrón, lassan folyt le arcomon. Minden izmom megfeszült, mint az íj, és remegett. Vártam, míg az épület ingása eléri a holtponthoz — ekkor halálos csendben kiegyenesedtem, kibontottam trikómat, és kihúztam a hegedűt... Remegő kézzel illesztettem rá a vonót... most egyik lábammal tapogatózva, lassan elengedtem a póznát — előredőltem... egyensúlyoztam néhány percig... s felhasználva a rémület csendjét, mely odalent kitátotta a szájakat, s marokra fogta a szíveket... lassan és remegve játszani kezdtem a melódiát, amit régen, régen hallottam egyszer zengeni és zokogni a szívemben.”

Megrendítő vallomás; nem csodálatraméltó művészetét értékeli, hanem a rákényszerített bűvészmutatványát, szellemi akrobatikáját; nem zengő melódiájáért kap elismerést, hanem látványos bravúrjaiért.

A „Minden másképpen van” című — kiadás alatt levő — Karinthy Frigyes-kismonográfiából vett részlet közlésével köszönetül szeretettel hetvenedik születésnapja alkalmából Robotos Imrét, a régi és az új Korunk munkatársát.

Karinthy Frigyes filozófiájára volt mindvégig büszke, s nem humorára. Szívósan, elkeseredetten állítja: ő *nem* humorista: „Hu-hu-húsz éve tiltakozom ellene kézzel-lábbal, hogy hu-hu-humoristának tartsanak. Legalább ezer hu-hu-humoreszket írtam, hogy bebizonyítsam, hogy nem vagyok az.“ Ő *nem* humorista, mert „a *humorban nem ismer tréfát*“, s a humorista voltaképpen az, *akivel viccelnek*.

„Sikerem határozottan tűneményes volt. Később már nemcsak vigyorogtak, hanem hangosan nevettek az emberek, mikor megláttak. Ni, mondták hahotázva egymásnak... jaj de jó marhaságot írt az, barátom, s hasamat fogtam, hogy gondolhat ki valaki ilyen egy hülyeséget, hahaha, hát egyszerű fiú ez... az már igaz... Ha bementem egy boltba cipőt venni, a kereskedőseged egy kalapot hozott, és mikor ijedten és zavartan kérdeztem, hogy mi ez, hahotázva mondta, hogy biztosan kalapot gondol(tam), ha cipőt kér(ek), hiszen hallotta rólam, hogy a keze-men szoktam járni merő viccből. Végre mégis elhozta a cipőt, amibe mikor bedugtam a lábam, nagyot nyivákoltt, mivel macska volt benne, mire a kereskedőseged diadallal tapsolt, hogy ugye milyen jó vicc, ugye ő tudja, hogy kell beszélgetni egy híres humoristával... A fiatal szerzők is érdeklődni kezdtek irántam. Kedves... tata, írták nekem, írtam egy jó marhaságot, olyan örült hülyeséget, hát kinek küldjem el, mondok, mint a tanának, mondja, igaz az, hogy maga a szemölcsére gombolja rá az ingét?“ (*Viccelnek velem*)

Nyugalansága vele marad. *Önarcképében* írja: „Rengeteg mindenfélét írtam. Verset, regényt, novellát, értekezést, bölcsekedést — éppen mostanában számított ki valaki, hogy eddig ötezer írásom jelent meg. Sok műfaj — dehát... Műfajok? Játék! Vicc! Játék a szavakkal — szép játék, nem mondom — de én? hogy engem akármelyik műfaj nevére elkereszteljenek? Nevetséges!... Ő, igen, jólesett volna a hiúságomnak, ha *költőnek* kiáltanak ki, nagy *költőnek*, a legnagyobbak, költőfejedelmeknek, — de hogy meg is játszom ehhez a költőt, ahogy illik... nem, ezt nem bírta volna a gyomrom... Ha túlzott sikerem volt egy humoreszkkal, éppen úgy nyugtalan lettem, mint ahogy rögtön kapálóznom, morognom és ágálnom kellett, ha egy lírai vers, egy szívből jövő próza hatása alatt a költészet pompás ravatalára akarták emelni eleven testemet, tetszhalottnak. Ha megírtattam az embereket, nevetnem kellett, de elkomorodtam rögtön, mikor nevetés kunkorodott fel szavamra... Ha egy kor szeszélyes divatja vagy valami ostoba politikai félreértés kőbe vésné arcom és a kezem és a lábam — az a kőbálvány, ha egy szikrát hasonlítana az eredetijéhez, talán még halálom után is megmozdulna, fintort vágna, kinyújtózna, és lépne a talapatáról!“ Karinthy fintort vág minden lehetséges kultikus elragadtatásra, megmerevített értékrendre, az ember imádását a bálványok imádásával azonosítja. Nem kér belőle, még ha róla van szó, akkor sem.

Filozofikus fintora teszi elégedetlenné nemcsak korabeli világa valóságával, hanem saját írói eredményeivel is. *Találkozás egy fiatalemberrel* című novellájában megvallja, hogy csalódott önmagában; lehetőségeitől messze elmarad alkotása. Mindent elmondottak már előtte, mindent feltaláltak, megoldottak, mielőtt ő feltalálta és megoldhatta volna őket. „...hidd el, kérek, nem lehetett... én próbáltam... de igazán nem lehetett... ezért én igyekeztem“ — mondja fiatalkori önmagának. Tompán fáj a felszakított seb, de inkább elvetélt, megvalóshatatlan terveivel néz szembe, mint az anyagon aratott győzelmeivel.

ÉN című eszmefuttatásában is megpróbál elvonatkoztatni saját személyiségétől: „...a józan ész ösztönszerűen húzódozik tőle, hogy megbolygasson valamit, aminek összetételét nem ismeri... Az egész világon egyetlen példány van belőle... Egyetlenegy! Képzeljétek el, ha olyan értékes, olyan hatalmas volna, mint amilyen magában áll! Minő ritkaság! Ennek ellenére nem illik pucéran, szöveg nélkül ki-mondani vagy leírni. Szemérmetlennek érezzük, mint a testi meztelenséget. A héber vallás Isten nevét nem engedi kimondani, csak szinonimákban. Olyan sokat jelent, annyira létezik, annyira *egyetlen*... hogy úgy kell tenni, mintha semmit sem jelentene. Vagy mintha nem is létezne... De még a létező *ÉN* is bizonytalan-ságban van önmaga felől... Ismeretlen és bizonytalan, mint a jövődő.“

Az önismeret bizonytalansága egy életen át kínozza:

„Az egész világból egyetlen dolog érdekelt, zaklató, nyugtalan kíváncsisággal: önmagam. Ki ez, kívül és belül, ki ez a vízcseppnyi mindenség, amihez ismeretlenül és ok nélkül jutottam, kiről nem tudom, mit ér nekem, és hová visz, s mégis annyira féltém őt, hogy felordítok, ha durván nyúl hozzá holmi avatatlan kéz, vagy mellbelőki a vihar.“

Avatatlan kezekkel és avatatlan szellemekkel viaskodik minduntalan:

„Tréfálva szolt rám valaki, mikor beszélni kezdtem... *Ki kérdezett?* Így szakított félbe tréfából: de én meghökentem, és komolyan elhallgattam... Igaz is — ki kérdezett engem? Hogy van az, hogy erre még sohasem gondoltam? Soha senki se kérdezett. Írtam és beszéltem és ágáltam s hadakoztam, véleményem

volt... De ki kérdezett?... Legtávolabb válaszaim — most veszem észre — el nem hangzott kérdésekre zengtek fel... Senki sem kérdezett, igazad van, közbeszóló... De ki kérdezte az embert? Ki kérdezett, Homérosz? Ki kérdezett, Szókratész? Ki kérdezett, Buddha? Ki kérdezett, Názáreti? Shakespeare, Goethe, Madách, Dante, Beethoven, Kant... Ki kérdezett?"

Szorongásaitól nem szabadulhat: „Soha ebben a korban nem fogom megtudni, szép volt-e a költői mű, amit írtam, jó volt-e a cselekedet, amit tettem, s szorongva érzem, kár folytatni... én igazat akartam mondani. Igazat?... Mi ez?..."

Az igazság (vagy vélt igazság) elszökött előle. Úgy érezte, hogy a világ megváltása igaz szavakon múlik. Az értelmes ígéket kereste, s Leonardo da Vincivel együtt úgy érezte, hogy a helyes és igaz az esztétikai szépség titka. A valóság, amit szüntelenül ostromolt, hogy kipuhatolja lényegét; a valóság, ami ellen kivédhetetlen logikával lázadt — mosolygott fölötte. De mosolygott ő is a kiismerhetetlen életvalóságokon: „Az egyszeri rabbi, mikor szemrehányást tett nekik, hogy két vitatkozót, külön-külön meghallgatva, mindkettőnek igazat adott, holott mindkettőnek nem lehet igaza, így felelt: neked is igazad van, édes fiam!... Kicsit nehéz megszokni, mégis bele kell törödni, hogy nem a logika hozta létre a világot, hanem a világ hozta létre a logikát, hogy a világ megvan logika nélkül is, de a logika nincs meg a világ nélkül.”

Karinty Frigyes valóság- és igazságszemlélete éppúgy beletorkollik a partalan relativitásba, mint önismereti szemlélete: „Ezerszer csaltam meg önmagamat — becsaptam és elkábítottam és megtévesztettem... Magamat-magamat nem ismerem, »titok és idegenség« vagyok, valóban... gondolatainkat azért gondoljuk, hogy önmagunkat rejtjük el magunk előtt, elrejtjük, meg ne ismerjük — önmagunkat, a félelmetes, ismeretlen Valamit, a véres valóságot...”

Mi marad ezek után számára? A kételkedés. Kételkedés a környező világban, és kételkedés önmaga lehetőségeiben, ezért mondja: dubito ergo sum, kételkedem, tehát vagyok. Abban is kételkedik, hogy egyáltalán olvassák-e, amit ír. Csak abban lehet bizonyos, hogy a nyomdász, a szedő figyelmet szentel írásainak. Neki muszáj: „Egyetlen ember van, aki egészen bizonyosan elolvassa, el kell, hogy olvassa, amit én írok: és ez ön, szedő úr, az egyetlen, akiben biztos lehetek... az olvasó nem hallgat rám... Talán nem is tud olvasni az olvasó.” (Levél a szedőhöz)

Önelemzéseinek komor, derűt elutasító elmélkedései kísérletet tesznek arra, hogy feledtessék a humoristát. Benedek Marcell méltán jegyezte meg, hogy Karinty, akinek neve hallatára felkacag a közönség, már régóta nem akar kacagni; komoly céljai voltak már első humorkísérleteivel is... Írói szándék és írói mű nem először felesel egymással. De humorával és elmélkedő írásaival, a hit és a hitelenség hangsúlyváltásaival mindvégig a hamis hitek ellen kesereg, lázad, tiltakozik.

S olykor mégiscsak felszakadnak a szorongás gátjai: „Ember vagyok, ragyogó, soha vissza nem térő, utolérhetetlen alkalom, végtelenbe ívelő esély, aminőt istenben nem ismert még ez a sok istent látott világ.” (Mintha Gorkij Szatyinját hallanánk: „Az ember, ő az igazság. Ember! Nagyszerű ez! Büszkén hangzik!”)

Nagyon sokszor megírta, hogy a pénzkeresés kényszere olykor eltérítette attól, hogy igazi lényét fejezze ki. De „nem igaz, amivel még magamat is vádoltam néha, hogy megélhetésért írtam. Belefogni talán segített a kényszer — de elindulva a papír felső feltéről, a közepe táján, valahol, egy szótól, néha egy gondolat-tól a végén mégis feltámadt bennem valami, a lelkiismeretnél is mélyebb és élesebb, tehetetlen és homályos és gyerekes, de őszinte remény, hogyha nagyon megszorítom a tollat, s ha a tinta helyett valamelyik erembe kellene mártani, egyszer talán mégis sikerül odáig fokozni a feszültséget, hogy a papír alsó széle felé ki-tüzesedjen a toll, tüzet fogjon a papír az Igétől...” (Önarckép)

S mi volt az ige?

„Mondj igazat, betörök a fejed... töresd be a fejed, és mondj igazat... Én pedig azt mondom: a betört fejem nem mond igazat.” Az ige nek az az ellenség megöl téged, s te hagyd — meg fogja ölni felebarátodat is; bizony mondom neked, az ő kezével, amit nem fogtál le, te ölted meg a te felebarátodat... Tégy jót mindenkivel, de rosszat tégy azzal, aki nem tesz jót... amíg a jó meg nem felemlíti a rosszat, az ő neve: gyengeség...” (Telma Titusz)

S ez már nemcsak költői hitvallás: végső árnyalás annyiszor megrajzolt (elrajzolt) önarcképén is.

Robotos Imre

A történelem önfelcéd és kérdező hősei

Kétféle önfelcéd — pontosabban: azonosulás — vonul végig Valter Roman könyvében*: a játékos és a vakmerő. És kétféle tudatosság: a cselekvő és a kérdező. Érintkezéseik és összefonódásuk, illetve elkülönülésük és ellentétük a hősi létforma dimenzióját határozza meg. Az emlékiró gazdag példatára történelmi korszakra vet fényt, s egyben módot terem a reflexióra is e korszak kapcsán.

Hősök játékos önfelcédje: férfias jelenetek a harcok szünetében. Vidám fürdőzés, amelyet az ellenséges repülőgolyózápora zavar meg. Nemzetközi versengés a harcosok között: ki tud cifrában káromkodni. Ünnepszeg, amelyen — csodák csodája — a spanyol fronton is otthonosan cseng a „Suflecată pină la brîu“ kezdetű román katonanóta — ki hitte volna a mindmáig közkedvelt dallamról, hogy ritmusára egy nemzetközi brigád masírozott?

Spanyolországban jártunk, véres csaták színterén, ahol mindennapos a halál, a szenvedés, a nélkülözés. Éppen ezért — nem ennek ellenére — természetesekek a felszabadult öröm kitörései, a katonás jókedv, a férfias derű. A szerző idézi a spanyol polgárháború frontharcosait meglátogató Nehru két évvel későbbi önéletírásának sorait: „ott [...] olyan lelki egyensúlyt éreztem, mint sehol másutt Európában. Ott fény sugárzott, a bátorságnak, az elszántságnak és annak a cél- nak a fénye, amelyért érdemes harcolni.“

Felszabadultság és vakmerőség, önfelcéd és önuralom: Valter Roman visszaemlékezés-kötetének alakjaira ennek az egyensúlynak a fénye sugárzik. Az emberfeletti nagyság itt hétköznapi esély, a sorstól egyszerűen a cselekvésre, nem pedig az örökkévalóságra felkínált lehetőség. Malraux — aki pedig ugyancsak megmártózott a kalandos hősiesség próbatételeiben a század legkülönb színterein — az *Antimémoires* bevezetőjében „a bátorság banális esélye“-ről beszél, és hozzáteszi: „Néhányszor sikerült cselekednem, ám a cselekvésben — leszámítva, amikor a történelem magaslatára emelkedik — nem az az érdekes, amit az ember mond, hanem amit tesz.“

A történelem magaslatára. Ennek a kis könyvnek alighanem az a legnagyobb érdeme, hogy felvezet századunk történelmének gerincére és ismerkedésre, szemlélődésre invitál. Vannak emlékiratok,

amelyek a személyes adalékok hitelével főként a történelem tényanyagában való tisztánlátást mozdítják elő, míg másokat a kérdező és értelmező rendszerentés szenvedélye fűt. Valter Roman írásainak erénye nem pusztán ebben vagy abban rejlik: az ő kísérlete a történelemben való létnek pontosan azt a mezejét fogja át, amelyben „a bátorság banális esélye“ felemelkedik „a történelem magaslatára“. Nehéz idők emlékezetre méltó hőseinek krónikájában igazán természetesen hatna az üzenet, miszerint ők, ezek a hősök csinálják a történelmet; meglehet, hogy a hősiességről békésebb időkben elmélkedő utód nézőpontja magyarázza, de számomra rokonszenvesebb a cselekvés dialektikájának másik, a könyvben határozottan kirajzolódó vetülete: hősöket nagy idők nemzenek.

Nehru kívülrőlként, látogatóként is pontosan jelöli meg ennek a történelmi helyzetnek a leglényegét, amikor a célt emlegeti, amelyért „érdemes harcolni“. Ez a magyarázata annak, hogy Valter Roman hősei közt sok a hasonlóság: ismerik és vállalják a célt, készek érte bármely áldozatot meghozni, akár életüket is adni. A visszaemlékezések túlnyomó többsége századunk harmincas-negyvenes éveinek nagy történelmi küzdelmeire, különösképpen a spanyol polgárháborúra és a második világháborúra vonatkozik — arra a korszakra tehát, amikor Európa valamennyi országában a fasizmus fenyegetésével való szembefordulás szölitott minden demokratát, rövidesen pedig, különösen a kommunista pártok mozgósítására, fegyverbe hívott a Spanyol Köztársaság védelmére.

Valter Roman emlékirata e küzdelem sok hősi halottjának állít emléket — neveseknek és névteleneknek egyaránt. A kép előterében joggal foglalnak helyet a nemzetközi brigádok román harcosai, akik bátorságukkal, odaadásukkal kitüntették magukat a köztársaság védelméért vívott véres csatákban, s részben ott, részben néhány év múlva, a második világháborúban életüket áldozták a fasizmus leveréséért. De ahogyan a szerző jogos büszkeséggel emeli ki honfitársai harci érdemeit, éppoly erős ezeken a lapokon a nemzetköziségnek az a szelleme, amely az önfeláldozásig menő elkötelezettség szabadon választott formájában talán sehol sem nyilvánult meg századunkban oly erőteljesen, mint a spanyol polgárháborúban. A jaramai ütközet után a 11. Brigád napiparancsában, amelyet Hans Kahle és Ludwig Renn írt

* Valter Roman: Evocări. Editura Eminescu. Buc., 1980.

alá, többek között ez állott: „A román tüzércsoport megsemmisített egy elleneséges úteget, levegőbe röpítette a löszraktárt, veszteséget okozott az ellenség hadállásaiban, gépfegyver- és aknavetőfészeket, valamint tankokat semmisített meg, és a jól irányzott tüzeléssel visszavert egy erőteljes fasiszta támadást.” Részlet ez, amelyhez hasonlót tudatnyit idézhetnénk: „a csoportos és az egyéni hősiesség szép példái sorakoznak a könyvben, s akik bátraknak bizonyultak a spanyol polgárháború frontjain, hasonló katonai és emberi erényekről tettek tanúbizonyságot a második világháború csatáerein is. Nicolae Pop vagy Nicolae Cristea emlékét megérdemelten hagyományozza Valter Roman példamutató hőskökként az utókorra.

Természetes, hogy merőben mesterkélte a tudatosságot a maga fogalmiságában leválasztani a hősi cselekvésről. Mindazok, akik életveszélyes helyzetekben kellő lélekjelenléttel tudnak helytállni — tudatosságból is jelesre vizsgáznak. Ludwig Renn egyébként, a bátor és kitűnően képzett katona ekként is fogalmazza meg a hősiesség jelmondatát: „nem meghalni kell, akár hősiesen is, hanem hozzáértéssel harcolni, hogy minél tovább élhessünk, s minél több ellenséget semmisíthessünk meg.” A katonai morál nem tűri az öncélú hősiességet — a történelem kritikus pillanatainak hősi altruizmusa az egyént tulajdon életénél nagyobb értékkel: küldetéssel ruházta fel.

A hősi lét-dimenzióknak ez a sajátos erkölcsisége azonban súlyos kárt szenvedne, esetenként immoralitásba csapna át, ha szüntelenül nem kísérné a kérdező tudatosság. Ha látszólag csak a sorok között, ha gyakorta csak a háttérben is, Valter Roman könyvében mindvégig jelen van ez a kérdés. Szinte azt mondanám, hogy a hőskök panteonjában szemlélődő emlékiró ezzel csigázza fel legjobban mai olvasója érdeklődését: a válaszra váró kérdésekkel, amelyek részben már akkor — mondjuk 45 évvel ezelőtt — megfogalmazódtak, hogy azóta is kísértésként a kortársak elméjét, részben pedig a történelem újabb fordulatai vetették fel őket hasonlóan erős nyomattékkal. Szükséges-e talán épp ma, 1981-ben hangsúlyozni, amikor a francia baloldal győzelme után kommunisták is kerültek a kormányba, miért foglalkoztatta szerzőnket a kérdés, hogy a Népfőnt 1936-os győzelme után mi okból maradtak a kommunisták távol a kormányzástól? Szemmel látható, hogy miért foglalkoztatta: mert egyfelől fontos történelmi körülménye ez a nyugati hatalmak semlegességi politikájának a spanyol polgárháború ügyében, másfelől vi-

szont — lásd Thorez idevágó válaszáat — fényt vet arra a veszélyre is, amely a politikai gondolkodásnak a valóságtól való elszakadásában, illetve a pártokra gyakorolt káros külső befolyásában rejlik, s aminek felszámolását azóta nemcsak sürgetően napirendre tűzte a történelem, de jószert meg is teremtette hozzá a feltételeket.

A történelmi tisztánlátást ködök és kétségek homályosítják, s szüntelenül — mondhatni törvényszerűen — nehezíti a hiteles vizsgálódáshoz nélkülözhetetlen elemek hiányos volta vagy feldolgozatlanlansága, továbbá akadályozhatja a nagy összefüggések feltárásához szükséges politikai-elméleti bátorság és erkölcsi szilárdság. Valter Roman azonban a század történelmi próbatételeinek és tragédiáinak elemző krónikásaként egyként elutasít bármely fatalizmust vagy agnoszticizmust, s egyformán távol áll tőle a kényes kérdések elhallgatása, illetve értelmesezők taktikus ködösítése. Nem mintha a történelmi fordulónak mindarra a rejtélyére, amely az események szereplőjeként vagy szemtanújaként foglalkoztatta, hiánytalanul tudná a választ. De tartózkodás nélkül kérdez, hogy választ találjon még akkor is, ha az csupán részleges, netán egyenesen újabb kérdést indít el olvasójában.

A tudatosság történelmi parancsa — azt hiszem, ez Valter Roman könyvének legszebb és legmélyebb tanulsága. A hősköknek, akik életben maradtak, mert jól harcoltak, és azért élnek, hogy tovább küzdhessenek, nemcsak a győzelmekre kell emlékezniük, hanem azt is tudniuk kell, miért estek el társaik, s miért buktak el vagy jutott tévútra az ügy, amelyre felesküdtek. Roman igazságkereső szenvedélye abból a meggyőződésből fakad — és ezt plántálja olvasójába is —, hogy az emberiséget végletes ellentétekkel megosztó századunkban vannak a társadalmi gondolkodásnak és cselekvésnek olyan értékei, amelyek buktatók és kudarcok árán is érvényesek maradhatnak, nem a kritikai reflexióra és a gyakorlati korrekcióra való készség ellenére, hanem éppen és csakis általuk.

A könyv négy részletét érzem ebben a tekintetben különösen sokatmondónak. Az első epizód szereplője Angel Marotto, a szerző sofőrje, ez a bátor és derűs kedélyű spanyol gépkocsivezető, aki a harmadik moszkvai perről érkező híreket kételkedéssel fogadja. Igaz ugyan — jejezi meg Roman —, hogy a politikai komisszárok gondoskodtak róla, hogy az eseményeket mindenki megfelelően értelmezze, de erre nem is igen volt szükség, annyira egyöntetűen elfogadta mindenki az ítéleteket, annyira kizárt dolog

volt, hogy bárki agyában megforduljon a gondolat, valami netán másként van, mint a hivatalos változat állítja. Angel azonban kijelenti: nehezére esik elhinni, hogy Buharin és társai — a huszonegy vádlott java részét halálra ítélték — kémeek voltak. Persze érvelni nem tud sejtése mellett, sőt, rövidesen hagyja magát meggyőzni, de józan kételkedése így sem kevesebb történelmi figyelmeztetésnél: ha egy szervezet a beléje vetett bizalmat az igazságtalanság és a terror elfogadtatására használja, nem pusztán ezt a bizalmat ingatja meg, hanem küldetésének erkölcsi szavahihetőségét is próbára teszi. Amikor — mint éppen a harmincas évek tanúsítják — csak vakon hinni lehet, mert a kételkedés nem vezetethet tisztultabb meggyőződéshez, hanem csak eretnekséghez, akkor hősiesség nem teremhet máshol, mint a csatamezőn. De mi lesz az azonosulás nem hősi, de laikus, evilági esélyével?

Hogy a józan kételkedésből nem csupán a hősiesség azonosulás felé kínálkozik kiút, azt a Dimitrovra vonatkozó emlékezés igazolja. Amikor Roman a nemzetközi munkásmozgalmat tekintélyes személyiségét, a Komintern főtitkárát arról faggatta, vajon szükségzerű volt-e a Spanyol Köztársaság elbukása, Dimitrov előbb tartózkodóan azt válaszolta, hogy meggyőződése szerint a spanyol ügy a lehetségesnél kisebb támogatásban részesült, majd határozottabban így folytatta: „talán nem tévedek, ha azt mondom, hogy a nemzetközi proletariátus nem tett annyit Spanyolországért, amennyit a köztársasági Spanyolország tett érte.” A nagy összefüggésben való gondolkodás, illetve tisztánlátás — a tények feltárását és kritikus értelmezését is magába építő cselekvő azonosulás — igénye fogalmazódik meg azután a szerzőnek abban a másodkézből származó információiban, miszerint arra a kérdésre, vajon az 1936–1938-as moszkvai perek nem hatottak-e negatívan a spanyol köztársasággal való szolidaritási mozgalomra, illetve a polgárháború kimenetelére, Dimitrov zavarba jött, és azt válaszolta: „az a korszak rendkívül súlyos volt még az ő számára is, és sajnálja, hogy akkor nem tudta befolyásolni az események alakulását, noha szeretne volna, és próbálta is, de nem sikerült.”

A nagyszerű Lukács-portré azután — a kötetnek mind elméleti, mind reflexív mozzanatokban talán leggazdagabb darabja — a spanyol események értelmezését kerekén két évtizeddel későbbi tapasztalatok fényében árnyalja tovább. A szerteágazó eszmecsereből mindössze két idevágó gondolatot emelnek ki — mindkettő a marxista gondolkodónak a régebbi és újabb történelmi élményeket

szintetizáló felismerése, s a korábban már említett módon egyaránt vonatkozik az érintett kérdésre, s hordoz általánosabb jelentést. A spanyol fejlemények belső okait vizsgálva Lukács előbb arról beszél, hogy nem körvonalazódtak elég világosan a társadalom elé tűzött célok, nem valósult meg a politikai erők kellő összeforrottsága, majd leszögezi: véleménye szerint a párt is követett el hibákat. Ezek között kiemeli a radikalizmust, amely sokakat eltávolított az ügytől, valamint a represszív intézkedések túlhajtását, ami — s itt már tisztán céloz a későbbi analógiára — hetytelen volt, olyanokat sújtott, akik fenntartásaik ellenére sem voltak ellenségek. Lukács a továbbiakban azt fessegeti, mi magyarázza a hősiesség kitartást, ami a közelgő vereség hatására sem lankadt a nemzetközi brigádok tagjaiban. Amit erről mond, az a történelemtől sokszor megcsalatott, de a történelemben történelmül bizakodó filozófus üzenete: „Vannak helyzetek, amikor harcolni kell, függetlenül attól, hogy milyenek az azonnali kilátások.”

A kérdező tudatosság visszakanyarodása ez a cselekvés erkölcséhez, a hősi azonosulás dimenziójához. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy ha már ugyanoda jutottunk vissza, fölösleges volt megtennünk ezt az utat! A történelmet ugyanis csak visszamenőleg minősítik a tévedések — a jövő fehér lapjára viszont az kerül, amit a cselekvő és gondolkodó ember az ismeretükben vállalt lehetőségek összességéből megvalósít. Valter Roman hősei és gondolkodói erre tanítanak. Ludwig Rennről írja, hogy utójára 1968-ban látta Berlinben: „Amikor értesült arról, hogy meghűltem, felkeresett a szállodában, és elbeszélgettünk Spanyolországról, országaink jövőjéről, arról, hogy a szocialista országok között testvéri kapcsolatoknak kell létezniük, a nyugat-európai kommunista mozgalom távlatairól.” Rennt — jegyzi meg Roman — mélyen aggasztották az egykori spanyolországi önkénteseket az 1949–1953 közötti években ért igazságtalanságok, ennek ellenére javíthatatlan optimista maradt: változatlanul hitt a józanág, a méltóság, a humanizmus, a szocializmus győzelmében.

Hogyan is szólt a közmondás, amelyvel Angel Marotto kivágta magát a kutyaszorítóba: „Ebben a csalóka világban semmi sem igaz vagy hamis, minden attól függ, milyen üvegen át szemléljük.” Erdemes a történelmet Valter Roman üvegén keresztül szemlélünk: hőseket látunk, akik cselekszenek és gondolkodnak. Ez a legtöbb, amit tehetnek. Amit

Horváth Andor

Kányádi és Bajor mikrokozmosza

Hatodfél esztendeje szorgalmasan figyelek, keresek, szenvedélyesen lapozok minden olyan könyvet, amelyből segítséget remélek apai minőségemben. Korábban is szívesen olvastam gyermekeknek szóló irodalmat, de amióta csepere-dik a fiam, s egyre többet nyaggat vége-hossza-nincsen kérdéseivel, feneketlen zsákként nyeli, falja, lesi a verseket, meséket, igazi és kitalált történeteket a világról, az emberekről, másokról és magunkról — nos, azóta „muszáj Herkulesként” próbálok segítségére lenni nyiladozó értelmének minden egyes szakaszán, hogy valamennyire bár, de el tudjon igazodni a minket körülvevő anyagi és szellemi világban, s e világ jelenségeinek ezernyi vetülete rendszerré, ok—okozati összefüggésekké álljon össze abban a kis kobakban.

Gondolom, más szülő is így van vele, sokunkat foglalkoztat az a kérdés, hogy mit kap az ezredfordulóra felnőtté érők nemzedéke, mit kapnak gyermekeink szellemi útravalóként. Hogy sikerül-e a mindennapi kenyér mellé olyan mindennapi szellemi táplálékot biztosítani, amely aztán egy életre elkíséri az utáunkba lépők mennyiben lesznek, mennyiben lehetnek továbbvivői, továbbgondolói annak az útnak, amelyet elkezdünk, s amelyre mint leendő röppályára őket is ráállítani szeretnénk. Testiekben és lelkieken fel tudjuk-e őket szerelni, hogy megvalósíthatassák álmaikat, álmainkat, az új kor követelményeinek velük szemben támasztott igényeihez lesz-e elegendő rugalmasság bennük alkalmazkodni, képesek lesznek-e arra, hogy két lehetőség közül mindig az igazabbat, az emberibbet válasszák?

Ilyen s ehhez hasonló kérdések megválaszolására várok segítséget, remélek biztos támpontot a hazai magyar íróktól, művészektől, azoktól, akik nem csekély energiáfordítás-többlettel és felelősséggel írnak, rajzolnak a gyermekek számára. A tavalyi könyvtermésből két Kriterion-kötetet ragadok ki*, mert úgy érzem, hogy ezek felelnek meg leginkább elvárásaimnak, már csak azért is, mert nem találok rá összecsendített rímek, csattanókkal teltitődelt, tanmesévé lekerekített elbeszélések gyűjteményei, hanem két vérbeli író egységes rendszerbe foglalt írásai, amelyeknél keresve sem ta-

lálnánk alkalmasabbat arra, hogy a gyermekek szellemi fejlődésének megalapozásán fáradozók szülőiknek segítségére sietve beépüljenek téglaként vagy előre gyártott elemként csemetéink tudatába. Nyílt rendszer Kányádi és Bajor mikrokozmosza, amely éppen mert két nagyon is különböző beállítottságú író munkájának gyümölcse, szervesen kiegészíti egymást.

A *Kenyérmadár* és *A csodálatos esernyő* egyben azt is mutatja, hogy nagykorúvá vált a hazai magyar gyermekirodalom, a pontosan negyedszázada sürgető szükségletől életre hívott kitűnő gyermeklapunk, a *Napsugár* áldozatos munkálkodása eredményeként. Mind Kányádi, mind Bajor elkötelezte magát ennek a munkának; gyermekeknek szánt írásaik fontos helyet foglalnak el munkásságukban, semmivel sem maradnak alul színvonalban felnőtteknek szánt társaiknál.

Tartsunk valamelyes rendet, vegyük először szemügyre Kányádi Sándor verseinek, meséinek öntörvényű rendszerét. A gyermekek életkori sajátosságait figyelembe véve, a *Kenyérmadár* elsősorban a nagycsoportos óvodásoknak és a kisiskolásoknak szól (természetesen a szülőkön kívül). A népi mondókákon és a Weöres-verseken edződött fiam zökkenő nélkül fogadta be Kányádi klasszikusra stilizált, hagyományos világképet tükröző írásait. Népmesei alapokon nyugszik ez a világkép, de közelebb kerül a gyermekekhez, a gyermekek gondolatvilágához azzal, hogy egy falusi család — gyaníthatóan a szerző családja — mindennapjai, a ház körüli gazdaság, a maga összes kellékeivel: tyúkokkal, libákkal, malacokkal; a falu határa a juhnyájjal, rókákkal, farkasokkal biztosítanak konkrét keretet a verseknek, történeteknek. A távolabbi világ eseményeit többszörösen átszűrve, a mesemondás szabályaihoz igazítva rajzolja oda a szülőfalu köré a szülőföldet, amelynek szerves részeként elevenednek meg a kötet lapjain várak, városok, Csaba királyfi, Lehel vezér kürtje. A nemzetiségi tudat fejlesztésével párhuzamosan sort kerít Kányádi arra is, hogy emberközelbe hozza az évszázadok óta velünk együtt élő népeket: románokat, szászokat.

A jó és a rossz örök küzdelme fontos kelléke a népmesének. Kányádinál viszont ez a harc nem szélsőséges, nem pusztító erejű, a szerző szemmel láthatólag az ellentétek békés feloldásának a híve, bár egy percig sem kétséges, hogy

* Kányádi Sándor: *Kenyérmadár*. Versek, mesék, történetek. Deák Ferenc rajzaival. — Bajor Andor: *A csodálatos esernyő*. Elbeszélések. Cseh Gusztáv rajzaival. Kriterion Könyvkiadó, 1980.

mindig a gyengébb, az elesettebb, a szégyenesebb pártján áll, az emberségből jótényit sem enged.

Tömbházak betonlabirintusai között felnövő városi gyermekek számára talán még fontosabb Kányádi hagyományos világa, mint azoknak, akik ebbe többé-kevésbé beleszülettek. Az ember és az élővilág, az ember és a természet szoros kapcsolatát, egymásrautaltságát sugallják írásai, s hozzásegítik a gyermeket, hogy ne félje az ismeretlent; a természet rendjét tudó, hozzá alkalmazkodó Kányádi-hősök szinte lelki kapcsolatban állnak az őket körülvevő világgal. Nekünk, szülőknek pedig alkalmat ad ez a Kányádi-könyv arra, hogy legalább meséljünk csemetéinknek seregnyi olyan dologról, amivel nincs alkalmuk közvetlenül megismerkedni.

A kötet címadó elbeszélése ezen a ponton jelképpé emelkedik: ahogy a lapítóhoz tapadó kenyértészta vakarékából gyermekének útravaló kenyérmadarat süt az édesanya, ugyanúgy hamubasült pogácsa helyett e hagyományos világképet helyezi a mai gyermek tarsolyába Kányádi Sándor, egy életre feltarisznyálva az előtünk járók tapasztalatából mindazt, ami sokszor kipróbált, bizonyos, s ami emberségének megőrzésében talán a mai nemzedéknek is segítségére lesz.

Ha a Kányádi Sándor kötetére a bizonyosság a jellemző, akkor a Bajor Andor könyvét, némileg sarkítva, a termékeny bizonytalanság jegyében fogant írásoknak érzem. Általános iskolások számára íródott elbeszélések ezek, amelyek kitűnően alkalmazkodnak a gyer-

meki fantáziához, amikor a biztos alapról továbblépnek, s ezerfelé tágitani igyekeznek a lehetőségeket. Bajor Andor írásainak fő erényét abban érzem, hogy igyekszik fellazítani a gondolkodás korlátait, a felnőtt (hogy ne mondjam: megcsontosodott) módon gondolkodók számára logikátlanak tűnő kérdésfelvetések valamiféle rugalmasabb szemléletmód meglétét mutatják. Legjobb írásai-ban Bajor tudatosítani próbálja azt, hogy érdemes bátor, egyenes gyermeknek lenni; merjük végig gondolni saját fejünkkel a körülöttünk zajló világ jelenségeit, mert mindennek oka van, még a megmagyarázhatatlan és éppen ezért érthetetlen dolgoknak is.

A nyelvi lelemény a fő erőssége Bajor Andor elbeszéléseinek. Nem leereszkedik a gyermekek színvonalára, hanem magához emeli őket, s a gyermeki gondolatvilágot elfogadva kiindulópontnak, tágitani próbálja olvasója látóhatárát, felfedező utakra irányítani gondolkodásmódját, s mindezt teszi a legkülönbébb eszközökkel, köztük főleg a gyermekek világától egyáltalán nem idegen humor és ironia fegyvereivel. Ezért érzem Bajor Andor kötetét a gyermek anyanyelvi műveltségének fejlesztése szempontjából egyenértékűnek a Kányádi Sándoréval.

Az pedig mindannyiunk, elsősorban gyermekeink szerencséje, hogy a kötetek illusztrációiban Deák Ferenc és Cseh Gusztáv egyenrangú alkotótársaknak bizonyultak az írőkkel, s a képi megformálás eszközeivel járultak hozzá gyermekeink műveltségi, szemléleti, végső soron gondolkodásbeli gyarapodásához.

Szabó Zsolt

KÖNYVRŐL KÖNYVRE

NEMESKÜRTY ISTVÁN: PARÁZS A HAMU ALATT. VILÁGOSTÓL SOLFERINÓIG

A közludatban a Bach-korszak a passzív rezisztencia kora. Ezt az egyszerűsítő szemléletet cáfolja Nemeskürty könyve — sok-sok történelmi adat birtokában, meggyőző tényekkel és érvekkel — már-már a szépirodalom eszközeivel, fordulatokban bővelkedő, izgalmas olvasmányt adva a történelem és az irodalom iránt érdeklődő olvasók kezébe.

Világos után új háború kezdődött a császári ház és Magyarország között: „Új és sokszor láthatatlan, titkosan vívott, de véres és kemény háború, a létért folytatott könyörtelen függetlenségi harc.“ E tíz esztendő „szép példája egy nemzet vereség utáni feltápaszkodásának és önerejéből való megújulásának“. Hogyan volt ez lehetséges? Úgy, hogy „parasztok, nemesek, betyárok, cigányzenészek, minden-

nemű felekezet papjai, zsidó kereskedők és magyar arisztokraták rövid időre egy célra összpontosították közös erejüket". Mindez „egy halálra ítélt, bilincsekbe vert, gyarmati rabszolgasorsra szánt országalakosság eszes, bátor, szívós és sikeres védekezése" volt.

E korszak politikai tevékenysége kaleidoszkópszerű. A forradalom híveitől a konzervatív, királyhű nemességig széles a skála: ott vannak a mérsékelték és a radikálisok, a különféle titkos szervezetek, amelyek így-úgy kapcsolatban vannak a Kossuth vezette emigrációval (pl. a Mack-féle összeesküvés), Gasparics Kilián mazzinista utópista szocialista csoportja, a magányos lázadók (említésre méltó Libényi János szabóságos sikertelen merénylete 1853. február 18-án a császár ellen s az azt követő „sikeres" megtorlóssorozat) stb.

A szigorú cenzúrával, a betiltás rémével küzdő sajtó, de az irodalom és a művészet is megtette a magáét: az „írók és művészek saját eszközeikkel, a megszüntetni rendelt szó és nyelv, valamint a kép és muzsika erejével" küzdöttek. Gondoljunk Tompa felrázó, nagy verseire, Vörösmarty *A vén cigányára* vagy Madách halhatatlan művére, *Az ember tragédiájára*, hogy más példát ne említsék.

Erdemes részletesebben elidőzni a császár magyarországi látogatásánál. 1857 tavaszán Ferenc József elhatározza, hogy újdonsült feleségével ellátogat a magyar tartományokba („Hadd látom, úgymond, mennyit ér / A velszi tartomány."). A konzervatív párt elhatározza, hogy az uralkodó pár látogatását nyílt fellépésre használja fel. Beadványt szerkesztenek, amelyben hódolattal üdvözlik a császárt, s arra kéri, fontolná meg magyarországi politikáját, lévén az „tarthatatlanul magyar-ellenes" és „kihatásaiban kártékony". Elsőnek az addig feltétlen császárhű Scitovszky hercegprímás írta alá, majd százharmincegy főnemes következett. „Hazánk mindenre kész az uralkodóért, csak egyre nem: hogy önmagához hűtlenné legyen" — ezzel az elszánt határozottsággal a magyar főnemesség, a történelem folyamán utoljára, egységesen képviselte az uralkodóházzal szemben a nemzeti függetlenség érdekeit, nagy csorbát ejtve a császár tekintélyén. Az ifjú Ferenc Józsefnek hódolat helyett ilyen szavakat kellett hallania, méghozzá császárhű emberétől, Apponyi Györgytől: „A mostani kormány az egész ország által gyűlöltetik, a kormányrendszer a nemzetben minden dinasztikus érzelmet megsemmisít."

És végül jött 1859. június 24.: Solferino, Napóleon óta a század legvéresebb csatája, 30 000 halottal. Csúfos vereség, az osztrák hadvezetés csődje. Teljes kormánycsere következik, s ezzel véget ér a Bach-korszak — de Ferenc József *maradt*. A magyar függetlenség csak remény, a nyelv ügye azonban győzött, a magyar népé is: „nem sikerült kiirtani, elnémetesíteni, kifárasztani, önkéntes halálba hajszolni".

A történelmi munka kútfői, forrásai túlnyomórészt irodalmi alkotások. Nincs ebben semmi különös, ha meggondoljuk, hogy e korszakban mitől kapott az irodalom és a nyelv történelmi, politikai szerepet, jelentőséget. A nyelvért való küzdelem egyet jelentett az önálló gondolkodásért és a nemzeti függetlenségért folytatott harccal. (*Magvető Könyvkiadó. Bp., 1981.*)

Sz. I.

TEUN A. VAN DIJK: TEXT AND CONTEXT — EXPLORATIONS IN THE SEMANTICS AND PRAGMATICS OF DISCOURSE

A szövegnyelvészetet ma már a szakemberek szűk körén kívül állók is ismerik, és sokan tudják, hogy alapja és forrása a szöveggel foglalkozó tudományoknak (pl. az irodalomtudománynak, poétikának és stilisztikának, a történet- és jogtudománynak stb.). Ennek az interdiszciplináris tudománynak a fejlődésében jelentős újabb állomás Van Dijk könyve. Megelőző kötetének (*Some Aspects of Text Grammars*, 1972) feltűnően produktív hatása volt, több irányban is gazdagította a szövegvizsgálatok elveit és módszereit. Ezt az is bizonyítja, hogy sok heves vitát robbantott ki. Hogy mennyire mély alapokat érintett, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy könyvével kapcsolatban a vitakozó felek a nyelvudomány forradalmáról, illetőleg ellenforradalmáról is beszéltek (persze kérdőjellel, felkiáltójellel). Érthető, hogy Van Dijk második könyvét nagy érdeklődés előzte meg.

Új könyvében lényeges az, hogy most nem számol külön szöveggrammatikával (amit a vitákban oly sokan támadtak, állítván, hogy az fölösleges, hisz a mondatgrammatika elvei és kategóriái alapján is lehet szöveget vizsgálni, meg lehet ragadni a szöveg minőségi lényegét). Pontosabban: Van Dijk nem elhagyta a szöveggrammatikát, hanem a hangsúlyt erről a szövegsemantikára és szövegpragmá-

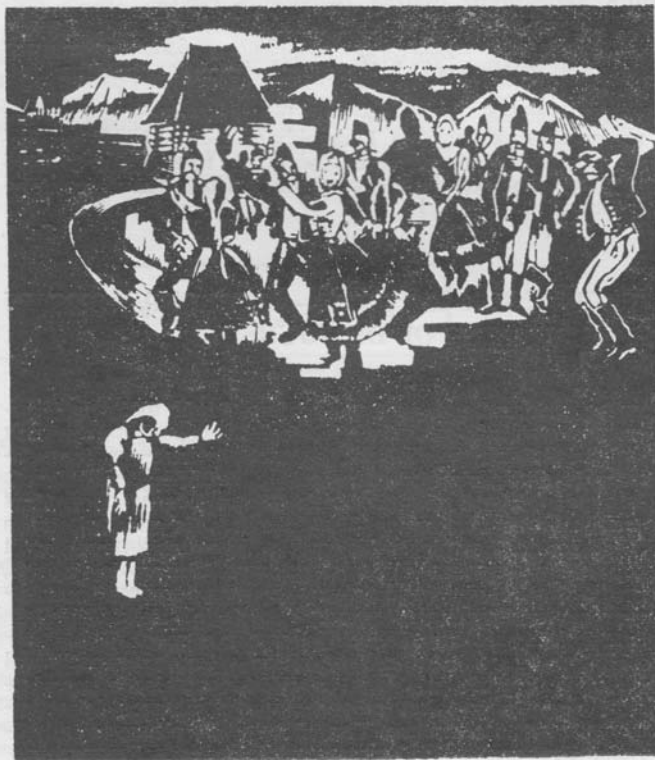
tikára helyezte át. Persze e két ágazat pusztá jelenléte önmagában semmilyen újdonságot nem jelent, hisz a legtöbb szövegelmélet számon tartja őket. Az új az, hogy a szemantikát és a pragmatikát egyféle kettősségként elmélete alapjává tette. Kapcsolatukat rendszerszerűség jellemzi. Ebből fakad elméletének sajátos dualista jellege, ami elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a szövegvizsgálat valamennyi kategóriája (pl. a makro- és mikrostruktúra, a téma, a logikai kapcsolóelemek, a mondatszerkezetek stb.) mind párhuzamba állított jelenség, azaz mind a szemantikai, mind pedig a pragmatikai szinten jelen van. Az egyik szinten szemantikai, a másikon pragmatikai szempontból fogja vállatóra őket a szerző. De kapcsolatot jelent az is — ami talán az előbbinél is több —, hogy a szemantika elveivel pragmatikai jelenségeket magyaráz, és — fordítva — pragmatikai szabályokat alkalmaz szemantikai kategóriák leírására.

Tehát Van Dijk könyvének újdonsága, megkülönböztető vonása a szemantika és pragmatika kölcsönösségéből, egymást feltételezettségéből fakad. E kettősség alapján vonja le tanulságként azt a következtetést, hogy a nyelvtudomány, a szövegtudományok, a lélektan és a társadalomtudományok legfőbb feladata az lesz, hogy a jövőben számolniuk kell a jelentés és a tett rendszerszerű összefüggéseivel.

Elméletében az is lényeges vonás, hogy a szövegvilág belső és külső szféráját nem belső és külső kontextusnak nevezi, mint általában szokás, hanem az elsőt a szöveggel, beszédművel, a másodikat pedig a kontextussal azonosítja. Könyvében a „textus“ elvont alapja, szerkezeti sémája a tényleges szövegnek (a beszédműnek, a diszkurzusnak). A kontextus viszont a szövegen kívüli tényezők, körülmények, pragmatikai feltételek (főleg a cselekvésnek és ezen belül is a beszédtek külső vonatkozásainak) foglalatja, emiatt pragmatikai kontextusnak is nevezi. Eszerint a szöveg belvilága elsősorban jelentés, külvilága pedig a cselekvéssel, a tettel függ össze. Így például a szöveg szemantikai makrostruktúrájának megfelelő pragmatikai kategória a makrobeszédett.

Van Dijk könyvének nagy érdeme, hogy nemcsak célzatossága, hanem forrásai szerint is interdiszciplináris. Sokat merített a logikai szemantikából és a cselekvéseméletből, s figyelmez a megismerés filozófiai és lélektani szempontjaira is. (Longman. London—New York, 1977., fűzve: 1980.)

Sz. Z.

Buday György:
A rossz feleség
(Székely népballadák,
1935)